UN SECOL DE PRESĂ DE LIMBĂ GERMANĂ ÎN BUCOVINA

ION LIHACIU

A Century of German-Language Press in Bukovina

(*Abstract*)[*]

The following leading article is a brief historical look at the emergence and evolution of the German-language press in Bukovina over the course of almost a century (1848–1940), marked by important political changes in the province's status and the aftermath of the two world wars. The author mentions the main periodicals from the beginning of the press and refers to the fast development of the German-language press untill the outbreak of the First World War. He then mentions the difficulties caused by the war conditions in the evolution of the newspaper market and moves to the interwar period, when the German language press has again an ascendent course, and ends with 1940, when the last periodical of this type ceases to appear.

Keywords: Bukovina, Chernivtsi, German-language press, newspaper.

Istoria de aproape un secol a ziaristicii de limbă germană din Bucovina îşi află începuturile odată cu editarea de către George Hurmuzachi, în data de 16 octombrie 1848, a primului număr al ziarului bilingv, român-german, „«Bucovina». Romanische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur" / „«Bucovina». Gazetă românească pentru politică, religie şi literatură". Până atunci, sursele jurnalistice cu privire la viaţa social-politică, culturală, urbană, economică etc. din Bucovina sunt reprezentate de oficioasele ce apăreau la Viena şi care publicau, din când în când, corespondenţe din îndepărtata provincie. Putem enumera aici „Wiener Zeitung", „Der Humorist" sau „Vaterländische Blätter", precum şi gazetele germane din Lvov, în care erau inserate ştiri din şi despre Bucovina, cu precădere în „Lemberger Leseblätter". Majoritatea ştirilor erau redactate de funcţionari austrieci trimişi în provincie, dar, cu timpul, tineri localnici au început să relateze despre starea de fapt sau despre cele mai importante evenimente.

[*] Traducere: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXVII**, *2* (55), p. 361–367, Rădăuți – Bucureşti, 2020

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

În contextul Revoluţiei de la 1848, membri ai familiei Hurmuzachi au editat un ziar a cărui apariţie coincide cu începutul demersurilor pentru (re)dobândirea autonomiei Bucovinei faţă de Galiţia. Aceste demersuri, reflectate din plin în articolele de fond publicate de-a lungul celor trei ani de apariţie, plini de vicisitudini, au fost urmărite asiduu de noua elită a ţării timp de mai mult de un deceniu.

Începând cu „Proiectul de Constituţie pentru Ducatul Bucovinei" sau cu „Poziţia ierarhiei române în Austria", multe articole de fond ce apăreau (şi) în limba germană aveau să conveargă spre acelaşi scop şi să motiveze, dacă mai era cazul, lupta pentru autonomie provincială, declanşată în iunie 1848 prin *Petiţia bucovinenilor către Împărat*, care a avut un larg ecou în ziarele vieneze; autonomia avea să fie obţinută după mai bine de un deceniu, în anul 1861, după primirea la Viena a Deputăţiei Bucovinenilor, avându-i în frunte pe Eudoxiu Hurmuzachi şi pe mitropolitul Eugeniu Hacman. În noul context politico-administrativ, următorul „martor ocular" la istoria Bucovinei a fost, cronologic vorbind, ziarul „Bukowina" (apărut deja în prima zi a anului 1862) care, având subtitlul „Landes- und Amtszeitung", venea să confirme noul statut politico-administrativ pe care îl obţinuse Cernăuţiul în calitate de capitală a unei provincii. Anul 1862 are o importanţă deosebită în istoria culturală de limbă germană a Bucovinei, deoarece marchează atât apariţia primului ziar oficial de limbă germană, cât şi apariţia primului periodic cu caracter exclusiv literar la Cernăuţi. Ambele organe de presă erau editate de profesorul de literatură germană de la Gimnaziul din Cernăuţi şi, mai apoi, din Rădăuţi, Ernst Rudolf Neubauer, care, în afară de faptul că preda marii clasici ai literaturii germane şi ai literaturii austriece, îşi îndemna elevii să încerce să scrie literatură, cele mai bune creaţii fiind publicate ori în foiletonul ziarului „Bukowina", ori în paginile suplimentului săptămânal cu caracter literar „Sonntagsblatt der Bukowina". Cele două organe de presă editate de Neubauer constituie pentru cercetătorul de azi şi una din principalele surse de informare cu privire la întreaga viaţă socială, politică, culturală şi economică a provinciei din primii ani de după (re)dobândirea autonomiei, aici apărând descrieri ale dezbaterilor politice, luări de poziţie, prezentări ale societăţii, ştiri economice, opinii, cronici de teatru şi concerte, ştiri cu privire la evenimente culturale, recenzii ale unor creaţii beletristice aparţinând autorilor bucovineni şi multe alte tipuri de informaţii de larg interes pentru locuitorii întregului ţinut. Fiind primul oficios din Bucovina apărut la Cernăuţi între 1862–1868, „Bukowina" era publicat, de regulă, de trei ori pe săptămână (pentru o scurtă perioadă de o jumătate de an apărând chiar zilnic), iar gazetăria a devenit parte a vieţii cetăţii.

Astfel, au fost făcuţi primii paşi în peisajul presei de limbă germană din Bucovina, ce în decursul a aproape un secol (1848–1940) a înregistrat peste trei sute de periodice, care au văzut lumina zilei pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp şi prin a căror parcurgere cercetătorul poate lua pulsul vremii în ceea ce priveşte politica, viaţa socială sau culturală, dezvoltarea economică etc. a Bucovinei,

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

având astfel acces la o oglindă mai mult sau mai puţin fidelă a vieţii publice a acestei provincii.

O nouă treaptă avea să urmeze, peisajul începând să se diversifice, apărând, în paralel, două sau mai multe publicaţii. Organul de presă al administraţiei, „Czernowitzer Zeitung" (primul număr – 1868), care continua ziarul lui E. R. Neubauer şi care a apărut sub diverse titulaturi până la izbucnirea Primului Război Mondial, a început să se confrunte cu concurenţa. Pentru început, în anul 1872, concurenţa a venit din partea lui „Der Patriot", săptămânal de informaţie politică şi economică susţinut de Alexandru Baron von Petrino, fost ministru, deputat, federalist convins şi cunoscut militant împotriva tendinţelor centraliste ale statului; la fel se poziţiona şi săptămânalul său faţă de organul concurent, ce răspândea ideile administraţiei locale şi centrale. În ciuda scurtei perioade de apariţie, „Der Patriot" are meritul de a fi iniţiat o mişcare de opoziţie şi la nivel jurnalistic şi de fi adus pentru prima dată diversitatea de opinii în peisajul publicistic. În deceniile care au urmat, demersul a fost continuat de bilunarul „Bukowinaer Zeitung" (1873–1892), „Bukowiner Rundschau" (1875–1876) sau „Czernowitzer Chronik" (1880–1882), iar sfârşitul de secol a adus o competiţie acerbă între trei periodice: „Bukowiner Rundschau" (1882–1907), „Bukowiner Post" (1893–1914) şi „Bukowiner Nachrichten" (1888–1914), care au dominat, până în anul 1903, piaţa presei din Bucovina. Dezbaterile din Dietă, din Consiliul local, divergenţele de opinii dintre diferitele partide politice pot fi uşor urmărite în paginile acestor organe, care şi-au disputat supremaţia pe piaţa ziaristicii social-politice bucovinene mai mult de douăzeci şi cinci de ani. Pe lângă aceasta, toate cele trei gazete enumerate publicau în spaţiul dedicat foiletonului fie fragmente din creaţiile literare ale autorilor de limbă germană autohtoni sau din afara provinciei, fie traduceri din operele autorilor străini şi găzduiau în paginile lor rubrici speciale consacrate teatrului, concertelor, prezentării unor cărţi de beletristică şi reviste culturale de limbă germană ce apăreau în afara Bucovinei. Raimund Friedrich Kaindl a inaugurat, în paginile ziarului „Bukowiner Rundschau", o rubrică specială cu titlul „Buchenblätter", ce era dedicată exclusiv autorilor autohtoni şi creaţiilor lor literare. Aici erau recenzate atât ultimele noutăţi din tipografiile bucovinene, cât şi volumele autorilor cernăuţeni apărute la edituri de peste hotare şi, de asemenea, erau comentate piesele de teatru scrise de autori autohtoni şi interpretate pe scena teatrului local. Succesul rubricii „Buchenblätter" a declanşat mai apoi, şi din partea concurenţei, o atenţie sporită faţă de creaţiile tinerimii locale, elaborate atât în limbă germană, cât şi în alte limbi, oferindu-se un spaţiu de dialog şi celorlalte idiomuri conlocuitoare, prin traduceri, prezentări, cronici etc.

O altă noutate care se iveşte în tabloul jurnalistic bucovinean este reprezentată de apariţia gazetelor sau revistelor specializate, care nu ţintesc publicul cititor în general, ci pe cel interesat în mod special de un anumit domeniu, de exemplu, de aria culturală, a educaţiei, de viaţa spirituală sau de cotidianul anumitor bresle meşteşugăreşti etc. Enumerăm aici „Czernowitzer Gemeinde-Bote" (1882–1885), „Bukowiner Schul-Zeitung" (1881–1882), „Bukowiner Volksfreund" (1892–1893) –

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

ziar care se adresa îndeosebi comunităţii catolice, „Bukowiner Bote” (1897–1914) – autointitulat, în subtitlu, ca organ al creştinilor de limbă germană din Bucovina, „Neue Israelitische Allianz” (1883–1884), „Bukowinaer Landwirthschaftliche Blätter” (1897–1914) – organ de presă care aducea articole şi ştiri din domeniul agricol, silvic şi industrial, respectiv, revistele culturale „Im Buchwald” (1881–1882) şi „Theater-, Kunst- und Literaturzeitung” (1895–1915). De menţionat că „Bukowinaer Landwirthschaftliche Blätter” a avut, pentru o perioadă de timp, şi suplimente în limba română („Ţăranul”) şi în limba ucraineană („Seljanin”), încercând astfel să atragă, pe lângă publicul ştiutor de germană, şi vorbitori ai celorlalte limbi dominante, româna şi ucraineana.

Odată cu diversitatea caracteristică începutului de secol, anul 1903 aduce cu sine apariţia a două noi cotidiene de limbă germană: „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” (1903–1940) şi „Czernowitzer Tagblatt” (1903–1920) care, alături de „Bukowiner Journal” şi de celelalte trei ziare generaliste amintite mai sus, „Bukowiner Rundschau” (1882–1907), „Bukowiner Post” (1893–1914) şi „Bukowiner Nachrichten” (1888–1914), au ridicat numărul cotidienelor de limbă germană ce apăreau, în paralel, la Cernăuţi, la şase. Noile cuceriri ale tehnicii tipografice (precum rotativa) sunt adoptate prima dată de „Allgemeine” şi „Tagblatt”, ceea ce face ca tirajul să urce vertiginos, iar preţul per exemplar să scadă, fapt ce va conduce la o foarte mare răspândire a acestor două titluri de gazetă în rândul tuturor păturilor sociale şi la cucerirea unei poziţii dominante de către cele două cotidiene. Aşa se explică şi creşterea numărului de pagini al gazetelor (până la 12 sau chiar 16), ceea ce a antrenat şi mărirea numărului de colaboratori. Nu numai investiţiile în partea tehnică au contat, ci şi investiţiile în resursa umană, fiind atraşi şi angajaţi tineri jurnalişti, care făcuseră primii paşi în presa centrală vieneză. Modernismul specific vienez al perioadei de cumpănă a secolelor se face simţit şi în peisajul jurnalistic cernăuţean, iar „Allgemeine” şi „Tagblatt”, două cotidiene generaliste, dar care îşi permit o multitudine de rubrici şi aduc un nou suflu pe piaţă, se distanţează de celelalte publicaţii, care rămân, în comparaţie cu ele, mai degrabă tradiţionaliste.

Presa de partid îşi găsea şi ea locul în cadrul acestui peisaj. Bineînţeles că istoricul trebuie să privească toate informaţiile vehiculate în ceea ce priveşte viaţa politică cu circumspecţie, deoarece, ca în oricare alt sistem, jurnalele constituiau în sine un organ de luptă politică, fie prin asumarea transparentă a acestei poziţii (eventual prin adoptarea pe frontispiciu a unui subtitlu), fie indirect, prin finanţatorii lor. De exemplu, pe lângă organul de presă al stângii, „Volkspresse” (primul număr – 1897), a apărut din 1907, de trei ori pe săptămână, „Die Wahrheit” („Adevărul”), organ de presă al partidului democrat al lui Aurel Onciul şi Florea Lupul, organ care a dus aproape un deceniu campania îndreptată împotriva celorlalţi rivali politici social-liberali (Gheorghe Wassilko-Serecki, Căpitan al Ţării între 1904–1911, Nikolai Wassilko, Benno Straucher sau Stefan Smal-Stocki) şi împotriva organelor de presă ale acestora. O parcurgere a celor peste 150 de numere din extrem de incisiva publicaţie „Die Wahrheit”, care avea în general 16 sau 32 de pagini pe

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

număr/caiet şi apărea, de obicei, de trei ori pe lună, creează cititorului de azi o imagine savuroasă a discursului politic democrat liberal pe scena politică a Bucovinei, presărată cu dispute, răspunsuri şi contraargumente aduse presei fidele celor de la putere la nivel local, „Tagblatt" şi „Allgemeine", sau tradiţionaliştilor de la „Bukowiner Post".

Acest tablou avea să persiste până la începutul Primului Război Mondial, când, din raţiuni sociale, politice şi nu în ultimul rând economice, majoritatea tipografiilor au dat faliment. La 22 noiembrie 1914, apare ultimul din cele peste 3 200 de numere ale lui „Bukowiner Post", a cărui redacţie se refugiază, alături de aparatul administrativ, la Vatra Dornei, unde mai editează sporadic câteva numere, înainte ca redacţia să se destrame cu totul. „Nachrichten", „Bukowiner Bote" (1897–1914), „Czernowitzer Gemeinde-Zeitung" (1897–1914), „Tagblatt" şi aproape toate celelalte periodice de limbă germană, cotidiene, săptămânale, reviste etc. îşi încetează în curând apariţia. Excepţie face „Allgemeine Czernowitzer Zeitung", singurul care a încercat şi a reuşit să reziste, chiar dacă, bineînţeles, cu întreruperi şi cu mari sacrificii. În condiţii economice vitrege, din pricina războiului sau din cauza ocupării capitalei Cernăuţi în diferite invazii ruseşti, jurnalismul bucovinean a funcţionat în această perioadă doar cu intermitenţe şi uneori în exil. Plecaţi în urma primei invazii ruseşti alături de o parte a aparatului administrativ, câţiva colaboratori ai lui „Allgemeine" încercau să ţină piept situaţiei şi tipăreau în continuare la Vatra Dornei, ocazional, ziarul (cca 40 de numere). Şi alte redacţii de ziare plecaseră tot la Vatra Dornei, dar majoritatea nu au reuşit să îşi continue apariţia.

Cernăuţiul şi Bucovina aveau să devină parte a teritoriului în care se desfăşura teatrul de război, chiar dacă din postura de parte secundară a acestuia. Principalele instituţii şi o importantă parte a vârfului elitei administrativ-politice (inclusiv mitropolitul Repta, care locuia în camera nr. 6 a hotelului „Zum blauen Stern", camera unde au fost negociate şi apoi pecetluite, în august 1866, tratativele de pace din războiul austriaco-prusac) s-au mutat la Praga, unde a apărut în regim săptămânal, ca adaos la ziarul local „Prager Zeitung", cu sprijinul unor tineri cernăuţeni, o pagină dedicată Bucovinei, intitulată „Bukowiner Bote", aici fiind editate ştiri despre situaţia din Bucovina, parvenite pe diferite canale. Erau publicate inclusiv adresele unde funcţionau, în regim de avarie, diferitele instituţii administrative ale provinciei (majoritatea la Praga) şi adresele diferitelor comitete de întrajutorare a refugiaţilor sau care ofereau modalităţi de susţinere a celor rămaşi acasă, pe pământ bucovinean.

Perioada de criză profundă avea să conducă la un fenomen de neconceput înainte. Cei rămaşi din cele două redacţii importante şi-au unit forţele şi au scos o ediţie comună, de război, sub titlul „Gemeinsame Kriegsausgabe der Allgemeinen Czernowitzer Zeitung und des Czernowitzers Tablatt". Cele 399 de numere publicate între 1916 şi 1918 reprezintă o importantă sursă de informaţii aproape nevalorificată de literatura de specialitate, care redau pulsul vieţii sociale, economice şi politice din plin război. De exemplu, sunt descrise cu foarte multe

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

amănunte cele două invazii ruseşti sau, din paginile ziarului, poate fi uşor reconstituită viaţa cotidiană a Cernăuţiului din acele vremuri.

Sfârşitul războiului avea să coincidă cu reapariţia în viaţa cotidiană a urbei a jurnalelor şi revistelor de limbă germană. Cele două puteri antebelice din domeniul presei, „Allgemeine" şi „Tagblatt" aveau să relanseze cursa pentru locurile fruntaşe şi lor li se vor alătura în primul rând „Czernowizter Morgenblatt" (1918–1940), „Vorwärts" (organ de presă al socialiştilor, continuator al lui „Volkspresse") şi „Ostjüdische Zeitung" (1919–1937, ziar al comunităţii evreieşti, cunoscută fiind germanofilia majorităţii acestei populaţii). Firul vieţii jurnalistice de dinainte de război este reînnodat de către presa de limbă germană, dar „Tagblatt" nu avea să ţină pasul, urmând ca în 1920 să dispară, locul lăsat liber pe piaţă fiind ocupat, începând cu 1924, de „Czernowitzer Deutsche Tagespost". Cele trei cotidiene generaliste, „Allgemeine", „Tagespost" şi „Morgenblatt" ocupă locurile dominante pe piaţa jurnalistică şi atât numărul de pagini (de obicei, între 12 şi 16), cât şi tirajele sunt importante. Lor li se alătură alte încercări gazetăreşti, axate mai cu seamă pe ocuparea anumitor nişe specializate de piaţă (viaţă culturală, sport, economie, religie ş.a.m.d.), care nu reuşesc însă să se impună pentru perioade mai lungi de timp. Unul dintre motive ar putea fi acela că ziarele generaliste ofereau în paginile lor spaţii ample rubricilor pe teme variate şi diversităţii opiniilor; un alt motiv ar consta în atracţia exercitată asupra tinerilor jurnalişti care iniţiau asemenea întreprinderi fie de către cele trei cotidiene de frunte, fie de către presa din spaţiul austriac sau german. În mod firesc, nu puteau lipsi de pe piaţă organele de presă care ilustrau diferitele orientări politice; după 1933 se poate observa, la o parte din presa de limbă germană din Bucovina, o anumită tendinţă german-naţională tot mai accentuată. A doua decadă a anilor treizeci lasă să se întrevadă deznodământul nedorit al acestui peisaj. Radicalizarea opiniilor politice se face simţită tot mai puternic, schimbările politico-administrative de la nivel european, central şi local se resimt din plin şi în jurnalistica de limbă germană din Cernăuţi, iar odată cu apariţia ultimului număr al lui „Czernowitzer Allgemeine Zeitung", în anul 1940, se pune punct final unui secol de gazetărie în limba germană în Bucovina.

Izvoarele pe care le pot ascunde sursele suplimentare de informare pe care le pun la dispoziţie aceste publicaţii, care trebuie inventariate şi analizate, desigur, cu ochiul critic al cercetătorului, rămân, încă, în mare parte, neparcurse şi, astfel, nevalorificate. Considerăm că potenţialul este uriaş, printre argumentele care pot fi evidenţiate numărându-se, de exemplu, influenţa puternică exercitată asupra societăţii şi longevitatea unora dintre organele de presă, câteva zeci din cele peste 320 de publicaţii care au putut fi documentate de noi rezistând peste 20 de ani pe piaţă. Nu dorim nicicum să subestimăm astfel importanţa unora dintre periodice, care în anumite momente au avut o influenţă puternică sau au reuşit să facă auzite opinii şi analize ce nu îşi găseau locul în paginile gazetelor dominante. Cele estimativ peste un milion de pagini pot scoate la iveală noi informaţii sau nuanţa opinii deja existente în literatura de specialitate.

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

Bornele ziaristicii germane sunt reprezentate de periodicul bilingv „Bucovina”, susţinut de familia Hurmuzachi, care a inaugurat gazetăria scrisă în limba germană şi a avut un rol important în declanşarea luptei pentru autonomia Bucovinei de Galiţia şi în scoaterea în evidenţă a unui anumit specific bucovinean şi, credem noi, de „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, ce a publicat primul număr în 1903, a reuşit să treacă peste vicisitudinile perioadei primului război mondial, păstrându-şi rolul informativ chiar şi în acele vremuri, şi care a rămas pe scenă pentru a trage cortina în anul 1940. Prin cele 14 403 de numere publicate şi cele aproximativ o sută de mii de pagini tipărite, considerăm „Allgemeine” ca fiind una din sursele ziaristice de limbă germană care poate oferi multiple oportunităţi în demersul obţinerii de noi date şi informaţii cu privire la istoria, scena socio-politică, dezvoltarea economică sau viaţa culturală a Bucovinei.

BDD-A32648 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)